

legislative aspect of the constitutional process associated with the adoption of the constitution and amendment.

Analysis of existing in modern legal doctrine approaches to understanding the category of the legislative process allowed to formulate the following interim conclusions have methodological significance for the interpretation of the term "process of constitutional lawmaking": 1) methodologically flawed consider the interpretation of the phenomenon of the legislative process as an activity ... because this approach lose the right to independent existence categories such as lawmaking and legislative activities; 2) sufficiently justified and thus consistent with the paradigm of the theory of the legal process is the judgment of the legislative process as the procedure for legally significant activities ... 3) because the effectiveness of the legislative process (achieving their objectives of improving national legislation) is interested not only the state but also other participants in public life (taken separately, individuals, civil society and its institutions, local authorities) think methodologically incorrect restricting stakeholders only is the legislative body. Full participant in the legislative process at different stages in terms of the functioning of civil society should be the people as bearer of sovereignty and the only source of power, civil society, the citizens of the state and public authorities.

A definition of a "process of constitutional lawmaking '(constitutional process in terms of a constitution and amendment): is regulated by constitutional procedural rights and limited scope chronological order of the legal form and cognitive content legally significant activities authorized subjects, especially people and Parliament in the most favorable conditions to achieve its goal - to create, modify or repeal the rules of conduct of a general nature ob'yektyvovanyh in the Constitution State.

Keywords: *constitutional process, lawmaking process, legislative process, the process of constitutional lawmaking, the Fundamental Law of the state.*

Надійшла до редакції 21.04.2017

Олійник В.М.

аспірант

(Класичний приватний університет)

УДК 35.072.6 : 342.56

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Досліджено зміст громадського контролю за діяльністю органів судової влади в контексті підвищення ролі громадянського суспільства у житті країни в умовах демократизації державності, процесів євроінтеграції та глобалізації. Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «громадський контроль» та подано авторську дефініцію «громадського контролю за діяльністю органів судової влади».

Ключові слова: *контроль, громадський контроль, громадський контроль за діяльністю органів судової влади, громадянське суспільство, правова держава, демократія, суди, органи судової влади, євроінтеграція.*

Постановка проблеми. Підвищення ролі громадян у житті країни в умовах демократизації українського суспільства й державності, процесів євроінтеграції та глобалізації, актуалізує науковий і практичний інтерес до проблематики громадського контролю за діяльністю органів судової влади, адже основним завданням судів є забезпечення верховенства права, захист конституційних прав і свобод людини і громадянина. На шляху розвитку України як відкритої держави громадський контроль є невід'ємною складовою створення дієвого механізму співпраці судової влади та громадськості, зокрема через налагодження між ними стабільних та ефективних зв'язків.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Сутність, зміст громадського контролю обґрунтовували у своїх наукових дослідженнях В. Авер'янов, О. Андрійко, Ю. Барабаш, С. Братель, В. Волощук, В. Гаращук, І. Голосніченко, А. Грабильніков, С. Денисюк, А. Крупник, М. Козюбра, С. Кушнір, Т. Наливайко, Л. Наливайко, М. Новіков, О. Орловський, О. Петришин, І. Сквірський, О. Сушинський, С. Тимченко, В. Федоров, В. Шестак, С. Шестак та ін. Серед наукових доробок, які є необхідною передумовою налагодження взаємовідносин судової влади та громадськості, на увагу заслуговують праці таких дослідників: К. Бабенко, М. Вільгушинського, В. Городовенка, І. Гриценка, П. Каблака, М. Логунова, О. Овсяннікова, В. Маляренка, В. Петренко, С. Прилуцького та ін. Підкреслюючи вагомий внесок цих авторів у дослідження проблематики громадського контролю, слід зазначити, що сучасний стан наукової розробки у сфері вироблення комунікативних зв'язків між органами судової влади та інституціями громадянського суспільства чи окремих громадян характеризується фрагментарністю, концептуальною невпорядкованістю. Так, необхідно звернути увагу, що в юридичній науці існує потреба формулювання реальних гарантій здійснення народом України своєї влади, зокрема чіткого визначення поняття «громадський контроль за діяльністю органів судової влади».

Метою статті є спроба на основі методологічного аналізу, враховуючи визначені інтерпретації поняття «громадський контроль», запропонувати власний підхід до розуміння такої загальнотеоретичної категорії, як громадський контроль за діяльністю органів судової влади

Виклад основного матеріалу. Судова влада – це важлива компонента організації влади в державі. Вона діє на засадах незалежності та відокремленості. Самостійність судів і незалежність суддів є гарантією захисту прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, а також інтересів суспільства і держави [1, с. 9]. Проте, як зазначає С. Косінов, будь-яка демократична конституційна система виходить з аксіоматичного припущення, згідно з яким влада має бути поділена, обмежена, доступна, передбачувана, ефективна й підконтрольна [2, с. 249]. У цьому контексті слушним буде навести слова Ю. Барабаша та К. Павшука, які вважають, що громадський контроль є необхідною умовою функціонування суспільства, оскільки він є ефективною гарантією соціальної безпеки та стабільності. Історія свідчить, що державно-владні інститути будь-якої із форм державного

устрою чи правління за відсутності над ними контролю схильні вироджуватися та деградувати. Такі умови є сприятливим ґрунтом для розвитку тоталітарних методів управління, що неминуче призводить до обмеження прав і свобод людини. Крім того, контроль такого роду надає реальну можливість населенню впливати на політичні процеси в суспільстві, бути активним учасником державного життя [3, с. 168–175], тобто сприяти реалізації конституційних положень про те, що єдиним джерелом влади в Україні є народ.

Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, одним із першочергових завдань судової влади в Україні закріплено підвищення ступеня довіри суспільства до органів судової влади та суміжних правових інститутів [4]. Це завдання також прямо впливає і підтверджується міжнародно визнаними Бангалорськими принципами поведінки суддів: «Довіра суспільства до судової системи, а також до авторитету судової системи у питаннях моралі, чесності та непідкупності судових органів займає першочергове місце у сучасному демократичному суспільстві» [5].

Судді не можуть ефективно здійснювати правосуддя без довіри громадськості, адже вони є частиною суспільства, якому служать. Їм слід бути обізнаними щодо очікувань громадськості від судової системи та скарг на її функціонування. Цьому могла б сприяти наявність постійних механізмів отримання такої інформації, створених радами суддів чи іншими незалежними органами [6].

Х. Ортега-і-Гассет вважав, що міцною буде лише та влада, котра спирається на підтримку громадської думки [7]. Як слушно вказує Л. Москвич, довіра громадян – це особливе джерело сили судової влади й одночасно показник її ефективності. Влада, що не має підтримки населення, не є життєздатною. Збереження такого стану справ може призвести до підвищення соціальної напруги в суспільстві. Зміцнення ж авторитету суду сприятиме досягненню суспільного визначення цього інституту, що виявлятиметься в довірі до нього [8, с. 25]. Так, одним із показників ефективності заходів реформування судової системи, що провадяться в Україні, має стати підвищення рівня довіри до суду, адже сьогодні відбувається поступова трансформація характеру правосуддя – від репресивного до відновлювального. В демократичному суспільстві підвищення рівня довіри до влади, в тому числі судової, з боку громадськості можливе завдяки реалізації громадського контролю, що може стати одним із першочергових заходів реформування судової системи в Україні та дати поштовх до створення ефективною судової системи.

Зважаючи на складну внутрішню конструкцію, а також схильність багатьох авторів розкривати зміст поняття «громадський контроль», відштовхуючись лише від одного з елементів його структури, існує велика кількість визначень досліджуваного поняття. Переглянувши зміст досліджуваного поняття у процесі розвитку громадянського суспільства і юридичної науки, слід зазначити, що сьогодні серед науковців не спостерігається єдності думок

щодо його розуміння, що робить актуальним та практично важливим процес пошуку його оптимального визначення. Разом із цим необхідно зазначити, що, незважаючи на таку увагу до категорії «громадський контроль», нині його офіційне визначення відсутнє. У цьому контексті слухними виглядають слова В. Авер'янова, який свого часу писав, що введення уніфікованих понять та термінів для виразу однорідних явищ є важливою умовою підвищення юридичної культури [9, с. 58].

Зміст поняття «контроль» є вихідним підґрунтям для визначення поняття «громадський контроль». У контексті цього насамперед необхідно з'ясувати зміст поняття «контроль», що в подальшому забезпечить послідовність викладу матеріалу, а також створить підґрунтя для формулювання такої правової дефініції, як «громадський контроль за діяльністю органів судової влади».

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» зазначено одразу декілька трактувань: «контроль» – 1) перевірка відповідності контрольованого об'єкта встановленим вимогам; 2) перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось; 3) установа чи організація, що здійснює нагляд за ким-, чим-небудь або перевіряє його [10, с. 569]. В «Юридичній енциклопедії» цей термін трактується як перевірка виконання законів, рішень тощо та є однією з найважливіших функцій державного управління. За об'єктами, суб'єктами і сферами поділяється на державний, відомчий, надвідомчий, виробничий та інші види контролю [11, с. 323].

Т. Наливайко вважає контроль свідомою діяльністю соціального суб'єкта, якій притаманні пізнавальні, оцінювальні, регулятивні ознаки [12, с. 10]. Як елемент соціального регулювання, підкреслює О. Бельков, він покликаний розкривати зародження та існування негативних явищ і тенденцій у станах і функціонуванні тих чи інших соціальних структур. Сутність контролю полягає не у вирішенні протиріч, а у зборі інформації, яка свідчить про їхнє існування, розкриває причини та обумовлює необхідність реагування на них [13, с. 115]. Подібний підхід дозволяє уникати спрощеного розуміння цього складного соціального явища. Науковий аналіз поняття «контроль» показав, що його рисою та головною функцією є перевірка, а відмінності полягають у суб'єктах, які його проводять, об'єктах, на які він спрямований, та меті його проведення.

В юридичній науці вчені та політичні діячі пропонують чимало трактувань поняття «громадський контроль», зводячи його до вказівки на суб'єктів, що здійснюють контрольну діяльність. В юридичній енциклопедії надано визначення, сформульоване О. Андрійко: громадський контроль є одним із видів соціального контролю, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами, і є важливою формою реалізації демократії, і способом залучення населення до управління суспільством та державою [14]. Цю точку зору поділяють А. Васіна, Л. Гордієнко, А. Мельник, О. Оболенський та ін. [15, с. 149]. За твердженням українського дослідника А. Крупника, громадський контроль є інструментом громадської оцінки виконання органами влади й іншими підконтрольними об'єктами їхніх соціальних завдань [16, с. 146–

154]. Такий контроль є складовою системи публічного управління та чинником розвитку соціуму в умовах розбудови демократичної, соціальної та правової держави. О. Полтораков громадський контроль визначає як систему відносин громадянського суспільства з державою, яка ґрунтується на підзвітності органів державної виконавчої влади органам державної законодавчої влади (парламентський контроль) та недержавним структурам («третьому секторові» та ЗМІ) [17]. Цю точку зору поділяє С. Денисюк та інші науковці [18, с. 59].

С. Новіков розглядає громадський контроль як інституційну систему, завдяки якій громадянське суспільство через певні свої структури отримує право і здатність спостерігати за перебігом, процедурами та результатами виборчого процесу, контролювати їх відповідність чинному законодавству та нормам міжнародного права, вимагати усунення виявлених порушень [19, с. 18]. О. Зеленцов вважає, що громадським контролем є контроль, який здійснюється з боку парламенту і місцевих виборних органів, контроль народу, контроль з боку політичних партій (правлячих та опозиційних) та об'єднань громадян, контроль з боку засобів масової інформації та контроль громадської думки [20, с. 8–64]. Вітчизняний дослідник Л. Рогатіна розглядає громадський контроль у системі органів державної влади та місцевого самоврядування у двох значеннях. У вузькому розумінні громадський контроль означає контроль над діяльністю органів влади, здійснюваний громадянами та інституційними структурами громадянського суспільства з метою виявлення і припинення різних видів зловживання владою. У широкому розумінні громадський контроль є суспільним явищем, при якому громадянське суспільство бере участь у визначенні основних напрямів внутрішньої і зовнішньої політики держави, у вирішенні суспільно значимих питань на усіх рівнях та контролює процес здійснення [21].

Більш обґрунтованим є підхід вчених, які розкривають поняття «громадський контроль», виходячи із його сутнісних рис та мети, на реалізацію якої він спрямований (І. Дрейслер [22, с. 35], В. Беляєв [23, с. 4] та ін.). Зазначений підхід використано у проекті Закону України «Про громадський контроль», внесений на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України А. Раханським і І. Шаровим [24].

Нормативно-правове регулювання досліджуваного питання є недостатнім, адже, наприклад, на законодавчому рівні все ще відсутнє нормативне визначення громадського контролю. В Законі України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами» йдеться лише про демократичний цивільний контроль [25].

Висновки. Проведений комплексний аналіз зумовлює визначити, що громадський контроль є одним із фундаментальних державно-правових явищ. Громадський контроль за діяльністю органів судової влади є одним із видів соціального контролю, що здійснюється з використанням комплексу правових та організаційних заходів з боку інституцій громадянського суспільства чи окремих громадян з метою сприяння ефективній діяльності органів

судової влади та неухильного дотримання положень Конституції і чинного законодавства України в умовах розбудови демократичної, соціальної, правової держави, що передбачає отримання об'єктивної інформації про роботу судів та доведення її до громадськості з метою забезпечення ефективних державно-громадських відносин.

Бібліографічні посилання

1. Струс-Духнич Т.В. Судова влада в період розбудови громадянського суспільства: теоретико-правові аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень» / Т.В. Струс-Духнич. – Львів, 2012. – 16 с.
2. Косінов С. Контроль над публічною владою як форма юридичної діяльності / С. Косінов // *Право України*. – 2013. – № 12. – С. 249–255.
3. Барабаш Ю. Сутність громадського контролю в Україні / Ю. Барабаш, К. Павшук // *Правничий часопис Донецького університету*. – 2010. – № 1. – С. 168–175.
4. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015 // *Офіційний вісник України*. – 2015. – № 41. – Ст. 38.
5. Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені Резолюцією економічної та соціальної ради ООН від 27 липня 2006 р. № 2006/23. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://crimecor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article;jsessionid=FDBFB35CEA772BVA6DDE038AA3B87E38?art_id=48076&cat_id=46352.
6. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_a38.
7. Ортега-і-Гассет Х. Вибрані твори / пер. з ісп. В. Бурхарда, В. Сахна, О. Товстенко. – К. : Основи, 1994. – 420 с.
8. Москвич Л. Суспільна довіра до суду як показник ефективності судової влади / Л. М. Москвич // *Вісник Верховного Суду України*. – 2011. – № 2 (126). – С. 25–30.
9. Аверьянов В.Б. Функции и организационная структура органа государственного управления / В.Б. Аверьянов. – К. : Наукова думка, 1979. – 150 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел та ін. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
11. Большой энциклопедический словарь : в 2-х т. / редкол. : А.М. Прохоров (гл. ред.). – М. : Сов. энцикл., 1991. – Т. 2. – С. 686.
12. Наливайко Т.В. Громадський контроль в Україні як інститут громадянського суспільства: теоретико-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Т.В. Наливайко. – Львів, 2010. – 18 с.
13. Бельков О. Гражданский контроль: каким он должен быть / О. Бельков ; под. общ. ред. Г. Хагена, А. Савинкина // *Гражданский контроль над вооруженными силами: иностранный опыт и специфика России*. – М. : Русский путь, 1999. – 240 с.
14. Юридична енциклопедія: в 6-ти т. / ред. кол. : Ю.С. Шемшученко та ін. – К. : Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 1998. – Т. 1 : А–Г. – 672 с.
15. Державне управління : навч. посібник / А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко ; за ред. А. Ф. Мельника. – К. : Знання-Прес, 2003. – 343 с.
16. Крупник А.С. Зарубіжний досвід громадського контролю: уроки для України / А.С. Крупник // *Ефективність державного управління : зб. наук. праць*. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2007. – Вип. 14. – С. 146–154 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/zarubizhnii-dosvid-gromad-skogo-kontroliu-uroki-dlia-ukraini1>.
17. Полтораков О. Громадський контроль над «силовими» структурами в Україні:

проблеми та перспективи / О. Полтораков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niisp.org.ua/default~38.php>.

18. Денисюк С.Ф. Громадський контроль як гарантія законності у адміністративній діяльності правоохоронних органів в Україні : монографія / С.Ф. Денисюк. – Х. : ТД «Золота миля», 2010. – 368 с.

19. Новіков С. Інституціоналізація громадського контролю виборчого процесу в Україні: необхідність, здобутки, проблеми / С. Новіков // Людина і політика. – 2004. – № 5. – С. 17–24.

20. Зеленцов А.Б. Контроль за деятельностью исполнительной власти в зарубежных странах / А.Б. Зеленцов – М. : Изд-во РУДН, 2002. – 190 с.

21. Рогатина Л.П. Громадський контроль над державою: сутність, механізми реалізації та перспективи розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук / Л. П. Рогатина. – Одеса, 2011. – 20 с.

22. Дрейслер И.С. О соотношении государственного и общественного контроля как гарантий социалистической законности / И.С. Дрейслер // Проблемы социалистической законности на современном этапе развития советского государства. – 1968. – С. 35–37.

23. Беляев В.П. Общественный контроль в современной России / В.П. Беляев // Конституционное и муниципальное право. – 2006. – № 6. – С. 2–6.

24. Про громадський контроль : Проект Закону України від 11 жовтня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=6246&skl=5.

25. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами : Закон України від 19 червня 2003 р. // ВВР України. – 2003. – № 46. – Ст. 366.

Олейник В.М. Общественный контроль за деятельностью органов судебной власти: подходы к определению понятия. В статье исследовано содержание общественного контроля за деятельностью органов судебной власти в контексте повышения роли гражданского общества в жизни страны в условиях демократизации государственности, процессов евроинтеграции и глобализации. Проанализированы научные подходы к определению понятия «общественный контроль» и подана авторская дефиниция «общественного контроля за деятельностью органов судебной власти».

Ключевые слова: контроль, общественный контроль, общественный контроль за деятельностью органов судебной власти, гражданское общество, правовое государство, демократия, суды, органы судебной власти, евроинтеграция

Oliynyk V.M. Civilian control over judicial power: approaches to the term definition.

The article examines the content of civilian control over judicial power in the context of rise of civil society role in country's life and European integration and globalization processes. Attention has been turned to the fact that building of trust to judicial power on the part of community in democratic society is possible through civilian control realization that, in its turn, can become one of urgent measures of judicial power reforming in Ukraine and give a push to efficient judiciary formation. New scientific approaches to the term «civilian control» definition have been analyzed and the author's definition regarding understanding the essence of such general-theoretical category as «civilian control over judicial power» has been given. It has been determined that in spite of scholars' attention to «civilian control» category, its official name is still absent today. Law of Ukraine «On democratic civilian control over Military institution and law enforcement agencies» defines only democratic civilian control. It has been concluded that on the way toward Ukraine's development as an open state, civilian control is an integral part of practical mechanism establishment for judiciary and community cooperation in particular through setting stable and efficient contacts between them.

Key words: control, civilian control, civilian control over judiciary power, civil society, state of law, democracy, courts, judiciary bodies, European integration.

Надійшла до редакції 26.04.2017